

A. Meleshevych, C. Forstein

COMPARATIVE ANALYSIS OF PILOT JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS REGARDING UKRAINE AND RUSSIA

This article looks at systemic non-enforcement of court decisions both at domestic and international levels in Ukraine and Russia. It first examines Ukraine's history of non-enforcement with the European Court of Human Rights and the response to the Ivanov v. Ukraine pilot judgment. It analyses the factors that are responsible for systemic non-enforcement in Ukraine and for preventing domestic reform. It then turns to Russia and explores the European Court's pilot judgment in the case Burdov v. Russia (no. 2), the Russian response, and implementation of the subsequent reforms. Lastly, the article examines the significance and implications of these cases for the efficacy of the European human rights system.

Keywords: European Court of Human Rights, the rule of law, systemic non-enforcement of court decisions, pilot judgment, Ivanov v. Ukraine, Burdov v. Russia (no. 2), Law of Ukraine № 4901-VI "On guarantees of the state concerning the enforcement of court decisions".

Матеріал надійшов 28.08.2012

УДК 340.134 (477)

Матвєєва Ю. І.

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

У статті проаналізовано деякі ключові рішення Європейського суду з прав людини в аспекті ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме що стосуються проблем невиконання судових рішень. Зокрема невиконання судових рішень розглянуто як порушення принципу правової визначеності – однієї зі складових верховенства права.

Ключові слова: принцип правової визначеності, визначеність закону, невиконання судових рішень.

Проблеми невиконання судових рішень дедалі частіше й гучніше обговорюються в Україні.

Однією зі справ, у якій Європейський суд з прав людини вирішував питання щодо розумності строків виконання судового рішення, є справа «Імобільяре Саффі» проти Італії». У цій справі Суд наголосив, що право на звернення до суду було б ілюзорним, якби національна правова система Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судові рішення залишалося невиконаним на шкоду одній зі сторін. Важко уявити ситуацію, щоби пункт 1 статті 6 докладно описував процедурні гарантії, що надаються сторонам цивільного судового процесу – у провадженні, що є справедливим, відкритим і оперативним, – і не передбачав при цьому гарантій виконання судо-

вих рішень; тлумачення статті 6 як такої, що стосується винятково права на звернення до суду і проведення судового розгляду, могло б призвести до ситуацій, несумісних із принципом верховенства права, що його Договірні Сторони зобов'язалися дотримуватися, коли вони ратифікували Конвенцію. Отже, виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має розглядатись як невід'ємна частина «судового процесу» для цілей статті 6.

Відповідно до п. 66 рішення у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії» право на звернення до суду, гарантоване статтею 6, також передбачає практичне виконання остаточних, обов'язкових для виконання судових рішень, які в державах, що поважають принцип верховенства права, не можуть залишатися невиконаними на

шкоду стороні у провадженні. Отже, виконання судового рішення не можна відстрочувати на незаконних підставах. Також слід зазначити, що затримка виконання судового рішення на певний період – як захід, надзвичайно необхідний для забезпечення задовільного розв'язання проблем публічного порядку, – може бути виправданий у виняткових випадках.

Отже, при виконанні судового рішення, яке набуло законної сили, необхідно дотримуватися принципу правової визначеності, що полягає у такому:

- виконання судового рішення не може відстрочуватися на незаконних підставах;
- затримка виконання судового рішення на певний період може бути виправдана у виняткових випадках, що передбачені чинним законодавством, та для забезпечення задовільного розв'язання проблем публічного порядку;
- дискреційні повноваження органів держави не повинні спричиняти перешкоди при виконанні судового рішення;
- дискреційні повноваження органів держави при затримці виконання судового рішення мають підлягати ефективному судовому нагляду.

На підставі таких висновків та підходів було вирішено справи «Бурдов проти Росії», «Рейнбах проти Росії» та «Костенко проти Росії».

Відповідно до п. 35 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бурдов проти Росії» відсутність грошових коштів не є підставою для невиконання рішення суду для органів державної влади. Передбачено, що затримка при виконанні рішення суду може бути виправдана за певних обставин. Однак затримка не повинна бути такою, що порушує саму суть права, яке захищається статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У цій справі заявника не слід було позбавляти можливості отримати користь від виграного судового процесу, який стосувався компенсації за шкоду, заподіяну його здоров'ю у зв'язку із обов'язковою участю в усуненні наслідків аварії, на підставі фінансових труднощів, які зазнала держава.

Таким чином, відсутність грошових коштів у держави або непередбаченість їх у бюджеті держави не є підставою для відмови або затримки у виконанні судового рішення.

Суд також визнав державу відповідальною за організацію ефективної системи виконання судового рішення. Такий висновок було зроблено у справі «Рейнбах проти Росії». У цій справі у 2000 році на користь заявника було винесено рішення щодо федерального казначейства, яке до 2005 року виконано не було. Виконавчий лист був належним чином поданий компетентному

державному органу, службі судових приставів. Уряд не пояснив, чому судові пристави не зробили ніяких дій для виконання рішення протягом двомісячного періоду, передбаченого національним законодавством для виконавчого провадження. Правильно, що заявник не подав ще раз виконавчий лист до іншого органу після зміни законодавства у грудні 2000 р. Проте Суд зазначив, що держава несе відповідальність за організацію правової системи таким чином, щоб забезпечити координацію між різними органами, відповідальними за виконавче провадження, і гарантувати відшкодування боргів за рішеннями вчасно, незалежно від змін у національному законодавстві. Якби заявник повинен був стежити за кожною такою зміною в законодавстві і передати виконавчий лист з одного компетентного державного органу до іншого, то на нього було б покладено надмірний тягар. Крім того, вимога у законодавстві держави щодо обов'язку особи, на користь якої винесено судове рішення, звертатися до процедури примусового виконання такого рішення є такою, що суперечить принципу правової визначеності, оскільки ставить під сумнів виконання остаточного судового рішення.

Отже, проаналізувавши вищевказані рішення Європейського суду з прав людини, можна зробити висновок, що зміст принципу правової визначеності охоплює такі положення:

- 1) виконання судового рішення є невід'ємною частиною судового розгляду;
- 2) при виконанні судового рішення, яке набуло законної сили, необхідно дотримуватися таких правил:
 - виконання судового рішення не може відстрочуватися на незаконних підставах;
 - затримка виконання судового рішення на певний період може бути виправдана у виняткових випадках, що передбачені чинним законодавством, та для забезпечення задовільного розв'язання проблем публічного порядку;
 - відсутність грошових коштів у держави, непередбаченість їх у бюджеті держави, неподання виконавчого документа до органів, що здійснюють примусове виконання рішення не є підставою для відмови або затримки у виконанні судового рішення;
 - дискреційні повноваження органів держави не повинні спричиняти перешкоди при виконанні судового рішення;
 - дискреційні повноваження органів держави при затримці виконання судового рішення мають підлягати ефективному судовому нагляду.

Зазначимо, що затримка у виконанні рішень національних судів і їх невиконання є системною проблемою в Україні. Про системний харак-

тер проблем у цій сфері свідчить той факт, що тільки на початок 2010 року у Суді очікували розгляду приблизно 1400 заяв проти України, які повністю або частково стосуються таких проблем, і кількість таких заяв постійно зростає. Заборгованість України з виконання судових рішень у сфері порушень прав людини за офіційними даними вже становить 130 млрд грн, і, зрозуміло, що цей борг збільшуватиметься, оскільки в Україні за офіційними даними не виконується близько 60–70 % рішень національних судів.

Також наявність проблеми підтверджує переважно невиконання Україною загальних заходів, визначених у рішеннях Європейського суду з прав людини проти України, які стосувались невиконання рішень національних судів. І це вже неодноразово зазначалось у рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи, який є органом, що здійснює контроль за виконанням державою рішень цього Суду [1].

Надзвичайно важливого значення в Україні набувають проблеми невиконання судових рішень у зв'язку з невилпатою державою певних заборгованостей за пенсіями, різними соціальними виплатами та компенсаціями. За офіційними даними Міністерства юстиції України, з 1997 року, коли Україна стала членом Ради Європи і українці отримали можливість звертатись до Європейського суду, було винесено 105 рішень щодо зазначених з пов'язаних із ними питань. Усі вони стосуються проблеми невиконання рішень національних судів, тобто порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Відповідно по таких категоріях справ Європейський суд зазначає, що брак коштів у державному бюджеті не може бути причиною для невиконання рішень судів.

15 січня 2010 року набуло чинності «пілотне рішення» Європейського суду стосовно України у справі «Юрій Іванов проти України», в якому констатовано порушення Конвенції у зв'язку з тривалим невиконанням рішення національного суду та відсутністю у національному законодавстві ефективних засобів юридичного захисту від такого невиконання. Суд зазначив, що саме на державу покладено обов'язок дбати про те, щоб остаточні рішення, винесені проти її органів, установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою, виконувалися відповідно до зазначених вище вимог Конвенції.

«Пілотним рішенням» було зобов'язано запровадити ефективний засіб юридичного захис-

ту (або комплекс таких засобів), який би забезпечив адекватний та достатній захист від невиконання або затримки у виконанні рішення національного суду, за виконання якого вона несе відповідальність відповідно до принципів, встановлених практикою Європейського суду. На виконання зазначеного рішення Міністерством юстиції України було розроблено проект Закону України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду» № 7562, який 14 січня 2011 року було подано Кабінетом Міністрів на розгляд до Верховної Ради України. На жаль, крім цього законопроекту, держава не спромоглася більше нічого зробити.

Комітет міністрів Ради Європи, котрий контролює виконання рішень Європейського суду з прав людини, основними проблемами невиконання рішень національних судів визначив:

- неспроможність держави передбачити належне асигнування державного бюджету на виконання рішень національних судів, де відповідачем є держава, тобто відсутністю таких коштів у державному бюджеті. До сьогодні в жодному державному бюджеті України не було передбачено коштів для фінансування видатків, пов'язаних з виконанням рішень національних судів, за якими боржником є держава. Наприклад, витрати на виконання рішень Європейського суду з прав людини передбачені в державному бюджеті окремим рядком (у 2009 році – 20 млн. 406 тис. грн; у 2010 році – 41 млн 306 тис. грн);
- немає ефективної процедури виконання рішень національних судів, за якими боржником є держава: у такій ситуації державний виконавець упирається зазвичай у формулювання, що «органи влади діють відповідно до закону, закон про державний бюджет чітко передбачає напрямки витрат коштів і в державному бюджеті немає коштів на виконання рішень національних судів»;
- брак ефективних заходів щодо протидії тривалому невиконанню рішень національних судів, а також відсутність передбачених законом компенсацій за таке невиконання;
- відсутність ефективної роботи державної виконавчої служби в справах, де відповідачем є держава;
- наявність специфічних галузевих проблем, зокрема, невиконання рішень національного суду [1].

Список літератури

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1304054782>. Назва з екрана.

Iu. Matvieieva

THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY AND THE PROBLEM OF NON-ENFORCEMENT OF DOMESTIC JUDGMENTS

The article is devoted to the analysis of key case-law of the European Court for Human Right on Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in particular, in the aspect of non-enforcement of domestic judgments. The Author argues that non-enforcement of judgments constitutes the violation of the principle of legal certainty – one of the integral elements of the Rule of Law.

Keywords: The Principle of Legal Certainty, law certainty, Non-Enforcement of Domestic Judgments.

Матеріал надійшов 29.05.2012

УДК 340.113

Артикуца Н. В.

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЮРИДИЧНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА

У статті розглянуто методичний інструментарій дослідника терміносистем права, який складається з основних методологічних підходів, методів і робочих прийомів вивчення термінологічного матеріалу, його аналізу й оцінки, спрямованих на розв'язання численних мовно-термінологічних проблем сучасного права, законодавства, юридичної науки і практики.

Ключові слова: термінологія права, юридичне термінознавство, методологічні засади і методи вивчення термінології, оцінка термінологічного матеріалу, алгоритм розв'язання термінологічних проблем.

Термінологія права як найбільш інформативний пласт правничої мови репрезентує мовно-знакову модель правового знання та віддзеркалює рівень розвитку категоріально-поняттєвого апарату права, ступінь його розробленості у науково-правовій, нормотворчій та законодавчій сферах. В умовах розширення сфер та вдосконалення механізмів правового регулювання, становлення й розвитку правової держави, активізації міжнародної правоінтеграції проблеми термінології права, її фронтального наукового дослідження і лексикографічного опису, систематизації та стандартизації відповідно до національних та міжнародних вимог набувають особливої актуальності.

До вивчення тих чи тих питань, пов'язаних із розвитком української терміносистеми права, звертались у своїх працях С. Головатий, Ю. Зайцев, І. Усенко, М. Антонович, О. Сербенська,

Ф. Ткач, Д. Гринчишин, Ф. Сергеев, М. Стецюк, О. Юрчук, А. Токарська, Ю. Прадід, О. Доценко, В. Радецька, В. Коссак, Т. Подорожна, В. Радецька, Л. Чулінда та ін. [1; 2; 3].

Зауважимо, якщо раніше більше уваги приділялось історії формування юридичної термінології, то нині науковці зосереджені на сучасному стані розвитку української термінології права, діагностуванні різноманітних мовно-термінологічних проблем (дублетність, варіативність і синонімія термінів; термінологічна неузгодженість у нормативно-правових актах; проблеми автентичного перекладу термінів тощо), зокрема наголошується на необхідності повної інвентаризації термінів права, їх упорядкування, систематизації, стандартизації та кваліфікованого лексикографічного опису.

Однак, незважаючи на гостру актуальність зазначених проблем та певну інтенсифікацію